

EBÜ MES'ÜD ed-DİMAŞKİ

Bekir Abdullah b. Muhammed b. Füre el-Kabbâb, Küfeli muhaddis Ebü'l-Hasan Ali b. Abdurrahman el-Bekkâi, Ahvazlı hadis hâfızı Ebü Bekir Ahmed b. Abdân eş-Şirâzî gibi âlimlerden faydalanmış, kendisinden de Hibetullah b. Hasan el-Lâlikâi, Ebü'l-Kâsim Hamza b. Yûsuf es-Sehmî, Ebü Zer el-Herevî ve Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed el-Atîkî gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.

Geniş bir hadis kültürüne sahip olan Ebü Mes'üd ed-Dimaşkî, çalışmalarını Buhârî ile Müslim'in *el-Câmi'u's-Şa-ħih*'leri üzerinde yoğunlaştırmış, Zehebî'nin belirttiğine göre Kur'an kıraatinde de dikkati çekmiştir. Hayatının son devrelerinde Bağdat'a yerleşti. Talebelerine daha çok müzakere* yoluyla rivayette bulundu. Derlediği hadisleri ve geniş ilmini öğretmeye yeterli zaman bulmadan Bağdat'ta 401 (1010-11) yılında genç yaşta vefat etti. Receb 400'de (Mart 1010) öldüğü de söylenmektedir. Vasiyeti üzerine cenaze namazı Ebü Hâmid el-İsferâyînî tarafından kılınıldı ve Mansûr Camii Kabristanı'na defnedildi.

Ebü Mes'üd ed-Dimaşkî'nin *Etrâfû's-Şahîhâyın* adlı kitabı, kendisiyle aynı yıl vefat eden Halef el-Vasîfî'nin aynı adı taşıyan eseriyile birlikte *etrâf** sahasında yapılan ilk çalışmadır. Ayrıca Zehebî bizzat gördüğünü söylediği bir hadis cüzünden söz etmekte ve bu eseri onun hadis tenkitçiliğinin ve hâfıza gücünün delili saymaktadır. Eserlerinin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VI, 172-173; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 252; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 226; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffaz*, III, 1068-1070; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 227-230; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 344; *Keşfü'z-zunûn*, I, 116, 557, 599, 639; Kettânî, *er-Risâletü'l-müs-tetrafe*, s. 167; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 7; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, II, 290.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

EBÜ MEYSERE

(bk. AMR b. ŞÜRAHBİL).

EBÜ MİHCEN es-SEKAFİ

(أبو محجن التنقي)

Ebü Mihcen Abdullah
b. Habîb b. Amr es-Sekaff
(ö. 30/650)

Şair sahâbî.

Adının Amr veya Mâlik, babasının adının Hubeyb olduğu da söylenmektedir. Hem Câhiliye döneminde hem de İslâmî devirde yaşadığı için muhadramûn* dan

sayılmaktadır. Müslüman olmadan önceki hayatı bilinmemekte, ancak Hz. Peygamber'in Tâif'i muhasarası (8/630) boyunca Tâif Kalesi'nin üzerinde bekleyerek müslümanları sürekli rahatsız ettiği, bu sırada attığı bir okla Hz. Ebü Bekir'in oğlu Abdullah'ı yaraladığı ve Abdullah'ın bu yara sebebiyle 11 (632-33) yılında vefat ettiği rivayet edilmektedir. Tâif Muhasarası'ndan bir yıl sonra ramazan ayında Sakif heyetiyle Medine'ye gitmiş, onlarla birlikte müslüman olmuş ve zaman zaman Hz. Peygamber'le beraber bulunmuş, söylendiğine göre ondan hadis de rivayet etmiştir.

Müslüman olmadan önceki içki alışkanlığını İslâmiyet'i benimsedikten sonra da devam ettiren Ebü Mihcen Hz. Ömer tarafından defalarca cezalandırılmış, içkiyi bırakmaması veya bir rivayete göre ensardan birinin karısı olan Şemûs'a göz koyması sebebiyle bir adaya sürülmüştür. Ancak oraya giderken muhafızların elinden kaçmış, o sırada İranlılar'a karşı Kâdisiye'de savaşan Sa'd b. Ebü Vakkâs'ın yanına gitmiş, Sa'd da onu Hz. Ömer'in emriyle sarayda hapsedmiştir. Kâdisiye Savaşı bütün şiddetiyle devam ederken muharebeye katılmadığı için çok üzülen Ebü Mihcen söylediği şiirlerle Sa'd b. Ebü Vakkâs'ın hanımını, serbest bırakılması ve kocasının Belkâ adlı atının kendisine verilmesi hususunda ikna etti. Serbest kalınca da İslâm süvarilerinin en önünde yer aldı. Kahramanca çarpışmasıyla İranlılar'ın yenilmesinde büyük rol oynadı. Yüzünü kapattığı için tanınmayan Ebü Mihcen savaşın sonra saraya döndü ve hapse girmek üzere teslim oldu. Kılıç kullanma tarzından onun Ebü Mihcen olduğundan şüphelenen, fakat kaçmış olacağına ihtimal vermeyen Sa'd b. Ebü Vakkâs'a karısı olup biteni anlatınca Sa'd onun cezasını uygulamaktan vazgeçti ve kendisini serbest bıraktı. Bunun üzerine Ebü Mihcen artık şarap içmeyeceğine ve ahlâka aykırı şiirler söylemeyeceğine dair söz verdi.

Hz. Osman'ın hilâfeti devrinde İran taraflarında yapılan bir savaş sırasında vefat eden Ebü Mihcen'in şehid edildiği veya eceliyle öldüğüne dair kesin bilgi yoktur. Kabrinin Azerbaycan veya Cürcan'da olduğu söylenmektedir.

Ebü Mihcen'in şiirleri az olmakla birlikte kendisi güçlü bir şairdir. Müslüman olmadan önce söylediği şiirlerde tema olarak aşk, şarap ve şarap âlemlerini, kahramanlık, iffet, şecaat ve cömertlik gibi meziyetleri işlemiştir. Hz. Ebü Be-

kir ve Hz. Âişe hakkında söylediği şiirlerde son derece saygılıdır. Ebü Hilâl el-Askerî tarafından derlenip şerhedilen, nahivcilerin şâhid* olarak kabul ettiği şiirlerini ihtiva eden küçük divanı ilk defa C. Landberg (Leiden 1886), daha sonra da L. Abel tarafından (Leiden 1887) yayımlanmıştır. Ebü Hilâl el-Askerî'nin şerhiyle birlikte Kahire'de de basılan (ts.) divanı ayrıca çeşitli yazmalarına dayanarak İmtiyâz Ali Arşî (bk. bibl.) ve Selâhad-din el-Müneccid de (Beyrut 1389/1970) neşretmiştir. Ebü Mihcen'in hayatı ve şiiri hakkında Mahmûd Fâhûrî tarafından *Ebü Mihcen eş-Şekafî hayâtühû şî'ruhû* (Haleb 1982) adıyla bir çalışma yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü Mihcen es-Sekaffî, *Divân* (nşr. Selâhad-din el-Müneccid), Beyrut 1389/1970, nâşirin mukaddimesi, s. 5-12; Vâkıdî, *el-Megâzî*, III, 926-931; Cumahî, *Fuhûlû's-şu'arâ*, I, 268-269; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, I, 387-389; Taberî, *Târîh*, Kahire 1326, IV, 123-124; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XIX, 1-14; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, IV, 182-187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VI, 276-278; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 475-476; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midaħ* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1986, s. 288-292; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 44-45; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 173-176; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, VIII, 405-413; Serkis, *Mu'cem*, I, 344; Brockelmann, *GAL*, I, 35-36; *Suppl.*, I, 70; Sezgin, *GAS*, II, 300-302; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 293-295; C. Zeydân, *Âdâb*, I, 125; Mahmûd Fâhûrî, *Ebü Mihcen eş-Şekafî hayâtühû şî'ruhû*, Haleb 1982; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 76; R. Blachère, *Târîhu'l-edebî'l-Ârabî*, Dimaşk 1984, s. 309; İmtiyâz Ali Arşî, "Divânü Ebî Mihcen", *Şekâfetü'l-Hind*, III/2, New Delhi 1952, s. 83-130; Rhodokanakis, "Ebü Mihcen", *IA*, IV, 38-39; a.mlf. — Ch. Pellat, "Abû Miħdjan", *EI*² (İng.), I, 140.

MEHMET TALU

EBÜ MİHNEF

(أبو مخنف)

Ebü Mihnef Lût b. Yahyâ b. Saïd
b. Mihnef el-Ezdî el-Gâmîdî
(ö. 157/773-74)

Emevîler devri tarihçisi.

Küfe'de doğdu. Hayatı hakkında bilgi yoktur. Büyük dedesi Mihnef b. Süleym sahâbî olup Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiş ve Siffin'de Hz. Ali'nin saf-larında savaşmıştır.

Ebü Mihnef, Câbir el-Cu'fî, Mücâlid b. Saïd, Sak'ab b. Züheyr ve bazı meçhul râvilerden hadis almış, kendisinden de Abdurrahman b. Mağrâ ve Ali b. Muhammed el-Medâinî rivayette bulunmuşlardır. Cerh ve ta'dil âlimleri onun hakkında

"leyse bi-me'mûn" (güvenilir değil), "met-rûkü'l-hadîs" (hadisi kabul edilmez) gibi hükümler vererek rivayet ettiği hadisleri kesinlikle reddederler. İbn Adî, Ebû Mihnef'in aşırı bir Şii olduğunu söyler ve rivayetlerinin hiçbir senede dayanmadığını belirtir. Zehebî kendisinden "Râfizi" diye söz ederek onu Seyf b. Ömer, Abdullah b. Ayyaş ve Avâne b. Hakem ile aynı seviyede kabul eder.

Ebû Mihnef'in ridde* savaşları, Suriye ve Irak'ın fethi, Cemel, Sıffin ve Hâricîler gibi konular başta olmak üzere hicretin ilk asrındaki muhtelif hadiselerle dair otuz üç kitap veya risâle kaleme aldığı ileri sürülmektedir. Bir kısmı ona nisbet edilen veya sonradan yapılan ilâvelerle tahrire uğrayan bu eserlerde çoğu kendi yaşadığı döneme ait olmak üzere Hâricîler'in ve Şiîler'in isyanlarına yer verilmiştir. Onun bâriz vasfı, eserlerine İslâmiyet'in ilk devrine ait olaylarla değil fetihlerle başlamış olması ve esas olarak Sıffin Savaşı'ndan itibaren içinde yaşadığı dönem hakkında bilgi vermesidir. Taberî, hicrî 132 (749-50) yılına kadar cereyan eden olayları onun eserlerinden almıştır. Kabilesi Ezd'in rivayetlerine güvenen Ebû Mihnef, eserlerinde Kûfe mektebi yanında Temîm, Hemdân, Tay ve Kinde kabileleriyle Şa'bî'nin ve Medine mektebinin rivayetlerine de yer vermiştir. Ebû Mihnef, Emevîler'e karşı Hz. Ali taraftarlarını desteklemekle birlikte rivayetlerinde hizipçi ve gerçekleri tahrire mütemayil değildir. Ancak hoşuna gitmeyen bazı olaylarla ilgili olarak sustuğu söylenebilir. Eserlerinde canlı anekdotlara, heyecanlı hutbelere ve şiirlere yer vermiştir. Bu bakımından gece sohbetlerinde okunan hikâyelerle (semer) eski Arap kabile savaşlarını konu alan rivayetlerin (eyyâmü'l-Arab*) tesiri altında kalmıştır. İbnü'n-Nedîm onu Irak bölgesi tarihini en iyi bilen tarihçi olarak zikreder. Belki de bundan dolayı şarkiyatçılar kendisine çok önem vermişler ve eserleri üzerinde geniş araştırmalar yapmışlardır. Wellhausen'in eserlerinde Ebû Mihnef'in rivayetleri büyük yer tutar. Ursula Sezgin de onunla ilgili olarak *Abû Mihnaf Ein Beitrag zur Historiographi der umayyadischen Zeit* (Leiden 1971) adlı önemli bir çalışma yapmıştır.

Eserleri. 1. *Maḳtelü'l-Ḥüseyn* (Maḣra'u'l-Ḥüseyn ve mâ cerâ lehû veya *Aḣbâru maḳtelü'l-Ḥüseyn*). Kerbelâ Vak'ası'na dair olan bu kitabın çeşitli yazma nüshaları vardır. Eser Necef (1343, 1347)

ve Küveyt'te (1987) yayımlanmıştır. 2. *Ḥaberü'l-Muḥtâr ve İbn Ziyâd*. Muhtâr es-Sekaffî ile Ubeydullah b. Ziyâd hakkındadır. 3. *Sîretü'l-Ḥüseyn*. 4. *Kitâbü's-Şifîn*. İbn Ebû Hadîd, *Şerḣu Nehci'l-belâġa*'sında bu eserin bazı bölümlerini iktibas etmiştir. 5. *Kitâbü'l-Gârât*. 6. *Aḣbârü'l-Emeviyyîn*. Fuat Sezgin tarafından yayımlanmıştır (Leiden 1972; eserlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 308-309).

Kaynaklarda zikredilen diğer eserlerinin (bk. U. Sezgin, s. 99 vd.) zamanımıza intikal etmediği anlaşılmaktadır. Ancak Taberî, Belâzürî, Mes'ûdî gibi tarihçiler Ebû Mihnef'in eserlerinden faydalanmışlardır (bk. a.g.e., s. 39-63).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîḥ*, II, 500; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, IV, 18-19; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve'ta'dil*, VII, 182; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2110; Dârekutnî, *ed-Du'afâ*, s. 146; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 136-137; Yâkût, *Mu'cemül-üdeba*, XVII, 41-43; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 419-420; a.mlf., *Târîḥü'l-İslâm: sene 141-160*, s. 571; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 301-302; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 492-493; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 225-226; Brockelmann, *GAL*, I, 64; *Suppl.*, I, 101-102; *İzâhu'l-meknûn*, II, 178; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 841-842; Abdülazîz ed-Dürî, *Baḣşün fi neş'eti 'ilmi't-târîḥ inde'l-Arab*, Beyrut 1960, s. 35-36; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. VII-IX; Sezgin, *GAS*, I, 308-309; Ursula Sezgin, *Abû Mihnaf*, Leiden 1971; N. Ahmed Faruqî, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 287-302; Seyyid Hasan es-Sadr, *Te'stîsü's-Şr'a*, Beyrut 1981, s. 235-237; Şâkir Mustafa, *et-Târîḥü'l-Arabî ve'l-mü'erriḥûn*, Beyrut 1983, I, 177-179; Muhammed Câsim Hammâdî, *Mevâridü'l-Belâzürî 'ani'l-üsreti'l-Emeviyye fi Ensâbi'l-eşraf*, Mekke 1986, I, 327-329; Seyyid Ali Mirşerfî, "Ebû Mihnef ve Sergüzeşt-i maktel-i vey", *Âyine-i Pijâheş*, I/2, Kum 1369 hş., s. 135-144; R. B. Serjant, "Ursula Sezgin: Abû Mihnaf: Ein Beitrag zur Historiographi der umayyadischen Zeit", *BSOAS*, XXXVIII (1975), s. 444-445; "Ebû Mihnef", *IA*, IV, 39; H. A. R. Gibb, "Abû Mikḣnaf", *EI*² (İng.), I, 140.

SELMAN BAŞARAN

EBÜ MİŞHAL el-A'RÂBİ

(أبو مسحل الأعرابي)

Ebû Muhammed Abdülvehhâb (Abdullâh) b. Harîş Ebû Mişhal el-Hemedânî el-A'râbî (ö. III./IX. yüzyılın ortaları [?])

Dil ve kıraat âlimi.

Babasının asıl adı Ahmed olup Harîş onun lakabıdır. Kendisi de Ebû Mişhal lakabıyla meşhur olmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakta, 170

(786) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Necid'de yaşayan Benî Rebîa'ya mensup bir bedevîdir. Hemedânî nisbesini sonraları Hemedan'a yerleşmesi sebebiyle aldığı sanılan Ebû Mişhal'in Bağdat'a Halife Me'mûn'un (813-833) veziri Hasan b. Sehl'e elçi olarak gittiği bilinmektedir. Kendisinden lugat, nahiv ve Kur'an ilimlerini okuduğu Ali b. Hamza el-Kisâ'den daha çok kıraate dair rivayette bulunmuş, Ali b. Mübârek el-Ahmer'den de nahivde şâhid* olarak kullanılan 40.000 beyit rivayet etmiştir. Ebû'l-Abbâs Sa'leb, İshak b. Ziyâd el-A'râbî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Sehl ve kıraat âlimi Muhammed b. Yahyâ el-Kisâ kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Kaynaklarda Ebû Mişhal'in Kur'an-ı Kerim'i, onun vücûh ve i'râbını iyi bildiği, Kûfe okulunun önde gelen kıraatçıları arasında sayıldığı kaydedilmektedir. Ebû Bekir el-Enbârî'nin dediğine göre meşhur dil âlimi Sa'leb, çağdaşı Ebû Mişhal'in Ali b. Mübârek el-Ahmer'den rivayet ettiği beyitleri kendisinden dinleyerek rivayet etmediğine çok pişman olduğunu söylemiştir. Ebû Mişhal nahiv ve lugatla da meşgul olmuş, ayrıca talebelerine kıraat dersleri vermiştir.

Bazı kaynaklarda muhtelif beyitleri zikredilen Ebû Mişhal'in nerede ve ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemekte, III. (IX.) yüzyılın ortalarına doğru vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Eserleri. Câhiliye devriyle İslâm'ın ilk yıllarına ait bedevîlerin çok zengin lugat malzemesini ihtiva eden *Kitâbü'n-Nevâdir* adlı eseri İzzet Hasan tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1380-1381/1961). Ebû Mişhal'e nisbet edilen *Kitâbü'l-Garîb*'in ise günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Mişhal el-A'râbî, *Kitâbü'n-Nevâdir* (nşr. İzzet Hasan), Dımaşk 1380-81/1961, nâşirin mukaddimesi, I, 5-30; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḣviyyîn ve'l-luġaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1392/1973, s. 135; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 52; Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, XI, 25; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*² (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1386/1967, s. 159, 162; İbnü'l-Kiftî, *İnbâḣü'r-ruvât*, II, 218; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 478; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, II, 123; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 637; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'ellifîn*, VI, 218; Sezgin, *GAS*, VIII, 43-44; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 182; Ömer Ferruh, *Târîḥü'l-edeb*, II, 223-225.

HÜSEYİN ELMALI